

Monniken en ridders

LES 1 HEREN EN RIDDERS

Een standenmaatschappij is een samenleving waarin de bevolking is onderverdeeld in groepen met eigen rechten en plichten. De middeleeuwse samenleving kent drie van die groepen of standen. De eerste stand is de kerk of de geestelijkheid. Zij zijn verantwoordelijk voor de geestesgesteldheid van de mens. Zij vertegenwoordigen het geestelijke gezag op aarde.

De tweede stand is de adel. Zij zijn verantwoordelijk voor het wereldlijk gezag en de bescherming van de beide andere standen.

De derde stand bestaat uit boeren, ambachtslui en stedelingen. Zij zijn verantwoordelijk voor al het werk.

Wie en wat je was, werd bepaald door je geboorte. Status en functie erf je. Een vrije keuze is er slechts voor weinigen. De meeste mensen blijven hun leven lang behoren tot de stand waarin ze geboren zijn. Ze doen hetzelfde werk als hun ouders en blijven op dezelfde plek wonen.

De adel woont in kastelen. Meestal denken we bij kastelen aan grote gebouwen met dikke massieve muren. Dat beeld klopt voor de tweede helft van de middeleeuwen. Vóór die tijd zijn kastelen versterkte huizen. Men spreekt meestal ook niet van kastelen, maar van burchten. Na de ineenstorting van het rijk van Karel de Grote zijn er in Europa vele oorlogen. Goede bescherming tegen aanvallers is nodig. De heer van een gebied bouwt zijn houten woning op een heuvel, omgeven door een houten palissade. Rondom het kasteel wordt een aarden wal opgeworpen. Vaak wordt er een gracht gegraven rond de heuvel. Dit soort burchten worden motte (kasteel) genoemd.

In de vroege middeleeuwen is er amper sprake van een centraal gezag. Als iemand jou kwaad doet, sta je er dus alleen voor. Dat betekent dat het zeer belangrijk is om bij een groep te horen. En binnen die groep is trouw het belangrijkste criterium. Ook het leenstelsel is gebaseerd op trouw. Een heer leent alleen grond aan trouwe vazallen. Als tegenprestatie moeten zij de heer bijspringen in tijden van oorlog. De belangrijkste landheer is de koning. Ook hij is afhankelijk van trouw: de trouw van de leenheren. Wanneer het oorlog wordt, moeten zij hem bijstaan.

Vanaf de 8e eeuw strijden krijgers niet langer te voet tegen elkaar, maar te paard als ridders. De ridders worden een nieuwe krijtselite met een eigen code: de ridderlijkheid. Deze elite wordt opgenomen in de adel. Het ridderschap wordt een dagtaak. Om in zijn onderhoud te kunnen voorzien, krijgt de ridder van de landheer een leen, vaak een stuk land. Van de opbrengsten van het land moeten hijzelf en zijn onderdanen leven.

LES 2 MONNIKEN

Aan het einde van de 4e eeuw wordt het christendom de officiële godsdienst van het Romeinse Rijk. Na de ondergang van het Romeinse Rijk is de kerkelijke organisatie de enige vorm van

bestuur in een chaotische periode. Voor de Germaanse leiders en koningen is het belangrijk om met de geestelijken samen te werken. Zij zijn bijna de enigen die kunnen lezen en schrijven, en ze hebben ervaring in het besturen.

De geestelijken zijn voor de koningen niet alleen belangrijk vanwege hun kennis en ervaring. Zij geven de mensen hoop en troost, maar prediken ook dat het verschil tussen de machtigen en machtelozen door God is gewild, en dat daarom gehoorzaamheid en onderdanigheid een goede zaak zijn. Daar is de koning het natuurlijk helemaal mee eens.

Kloosters zijn van oudsher belangrijke godsdienstige centra. In de middeleeuwen worden kloosters vaak gefinancierd door vermogende, adellijke mensen. In ruil daarvoor bidden monniken dag en nacht voor het zielenheil van deze broodheer en zijn familie.

In de meeste kloosters leeft men volgens de regels van Benedictus (480-550) van Nursia (vlakbij Rome). Benedictus benadrukt de afwisseling van gebed, Bijbelstudie en handwerk.

De dagindeling in een klooster kent een strak schema, aangepast aan het winter- en zomerseizoen. Varianten zijn mogelijk, maar in grote lijnen ziet die indeling er zo uit:

00.00 uur	: bijwonen van de metten
01.00 uur	: bijwonen van de lauden
tot 07.00 uur	: rust
07.00 uur	: bijwonen van de priem
08.00 uur	: ontbijt
10.00 uur	: bijwonen van de hoogmis
11.00 uur	: middagmaal
tot 17.00 uur	: handwerk
17.00 uur	: bijwonen van de vespers
19.00 uur	: bijwonen van de completen
20.00 uur	: rust

De kloosters krijgen in de middeleeuwen een culturele en een bestuurlijke functie. In cultureel opzicht zijn kloosters eilanden van belesenheid in een verder analfabetische wereld. Alle kloosters hebben een bibliotheek. Men bewaart er de Bijbel, boeken over heiligen of geschriften van de kerkvaders. In de bibliotheek is de schrijfzaal. Monniken kopiëren er vele klassieke werken uit de oudheid. De eerste letter van het blad, de miniatuur, wordt zorgvuldig 'geschilderd' met gekleurde inkt of met goud- en zilververf. De monniken schrijven met ganzenveren.

Daarnaast vervullen kloosters een heleboel neventaken zoals ziekenzorg, onderwijs en voedselverschaffing aan armen. Rond kloosters op het platteland liggen uitgestrekte boomgaarden, akkers, weiden, kruidentuinen en visvijvers. Deze kloosters worden abdijen genoemd. De abt is het hoofd en de leider van de landbouwcoöperaties. De kloosters doen veel voor de verbetering van de landbouwmethoden, landontginning en dijk aanleg. Veel abten komen uit adellijke families. Zij hebben daardoor goede banden met de bestuurlijke elite. Ons gebied telt aan het einde van de middeleeuwen 500 kloosters.

LES 3 HORIZEN

De horigen zijn de armste mensen in de middeleeuwen. Ze staan helemaal onderaan in de standenmaatschappij en zijn niet veel meer dan slaven. Elke dag werken ze op het land van de heer. Een tiende deel van de oogst moeten ze aan hem afstaan. Op een klein stukje land mogen ze voedsel voor zichzelf verbouwen.

Als het domein van hun heer wordt aangevallen, zijn de horigen verplicht mee te vechten. Maar ook de heer heeft verplichtingen tegenover 'zijn' horigen. Hij moet hen veiligheid en een zekere sociale zekerheid bieden.

De horige is verbonden aan het land. Hij mag niet zomaar verhuizen en zeker niet besluiten om 'uit dienst' te gaan. Bovendien moeten zijn kinderen, als ze oud genoeg zijn, ook voor de heer gaan werken en later hun ouders opvolgen.

Horigen hebben wel rechten en die kunnen meer of minder worden, afhankelijk van oorlogsresultaten, (mis)oogsten enzovoort. In de loop van de tijd krijgen de horigen steeds meer rechten, totdat ze 'vrij' zijn.

Steeds meer heren hebben bovendien liever geld dan hun deel van de oogst. Voedsel moet je immers opeten of opslaan, geld kun je uitgeven waaraan je maar wilt. Steeds vaker gaan de horigen geld betalen in ruil voor het land dat ze mogen bewerken. Zo verdwijnt de horigheid langzaam maar zeker.